

Co-funded by
the European Union

ЗАНЯТТЯ 11

Незалежність аудитора: правила, загрози та запобіжники

Дисципліна: Аудит та аудиторська діяльність

Рівень: Бакалаврат / Магістратура | Метод: Лекція + Кейс-стаді

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Поняття та правова основа незалежності аудитора
2. Загрози незалежності: типологія та приклади
3. Запобіжники та механізми захисту незалежності
4. Незалежність в умовах цифровізації та ESG-аудиту

Co-funded by
the European Union

П И Т А Н Н Я 1

Поняття та правова основа незалежності аудитора

Ключові нормативні акти:

МСА 200 / МСА 220 · Кодекс IESBA · ЗУ «Про аудит»

Що таке незалежність аудитора?

Co-funded by
the European Union

Незалежність —

здатність аудитора формувати висновок без
упередженості, конфлікту інтересів чи
неправомірного впливу з боку третіх осіб.

Незалежність думки (independence of mind)

Внутрішній стан неупередженості.

Незалежність за виглядом (independence in appearance)

Зовнішнє сприйняття третіми особами.

Нормативна ієрархія

IESBA Code of Ethics (Кодекс МФБ)

МСА 200, 220, 260 (незалежність)

ЗУ «Про аудит фінансової звітності» 2017

Директива 2014/56/ЄС (ЄС)

100+

країн застосовують
Кодекс IESBA

2017

рік ухвалення ЗУ
«Про аудит»

Кодекс IESBA: концептуальна основа

Co-funded by
the European Union

Частина А (Загальне застосування)

Фундаментальні принципи:

- Чесність
- Об'єктивність
- Незалежність
- Конфіденційність
- Проф. компетентність

Частина В (Для аудиторів)

Вимоги до незалежності при:

- Завданнях з надання впевненості
- Аудиті фін. звітності
- Оглядових перевірках

Частина С (Для найманих осіб)

Вимоги до:

- Штатних бухгалтерів
- Менеджерів компаній
- Внутрішніх аудиторів
- Держ. службовців

Ключовий принцип: «Розумна та поінформована третя особа» (Reasonable and Informed Third Party — RITP)

Правова основа незалежності в Україні та ЄС

2006

Директива ЄС 2006/43/ЄС — перша уніфікована вимога незалежності аудиторів у ЄС

2014

Директива 2014/56/ЄС + Регламент 537/2014 — посилені вимоги для PIE, ротація аудитора

2017

ЗУ № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності» — імплементація вимог ЄС в Україні

2022

НАЗК, АПУ — посилений контроль незалежності в умовах воєнного стану

2024

IESBA оновлений Кодекс — нові стандарти для технологій та цифрових активів

Директива 2014/56/ЄС зобов'язує ротацію аудитора для PIE — не рідше ніж кожні 10 років (обов'язково для публічних структур)

Кейс: Arthur Andersen & Enron — урок для регуляторів

Факти справи

- › Enron Corp. — 7-а за розміром компанія США (2001)
- › Arthur Andersen — аудитор і консультант одночасно
- › Гонорари за консалтинг перевищували аудиторські
- › Фальсифікація звітності на \$1,2 млрд прихованих боргів
- › Знищення документів після перевірки SEC
- › Наслідок: банкрутство Enron, ліквідація Arthur Andersen

Регуляторна відповідь

- Sarbanes-Oxley Act (SOX, 2002) — нові вимоги незалежності
- Заборона суміщення аудиту та консалтингу (певні послуги)
- Обов'язкова ротація відповідального партнера
- PCAOB — нагляд за аудиторами публічних компаній США
- ЄС — Директива 2014/56/ЄС як відповідь на аналогічні ризики

Co-funded by
the European Union

П И Т А Н Н Я 2

Загрози незалежності: типологія та приклади

IESBA визначає 5 категорій загроз незалежності аудитора

П'ять категорій загроз незалежності (IESBA)

1. Власного інтересу Self-Interest

Фінансова чи інша зацікавленість аудитора у клієнті

Приклад: Акції клієнта у портфелі аудитора

2. Самоперевірки Self-Review

Оцінка власних попередніх висновків чи роботи

Приклад: Аудит звітності, підготовленої аудит. фірмою

3. Захисту інтересів Advocacy

Просування позиції клієнта до третіх сторін

Приклад: Представлення клієнта у суді чи арбітражі

4. Фамільярності Familiarity

Надмірна лояльність внаслідок тривалих відносин

Приклад: Той самий аудитор — 15+ років без ротації

5. Тиску Intimidation

Реальний або уявний тиск на аудитора

Приклад: Погроза заміни аудитора за несприятливий висновок

Загрози у цифрах: емпіричні дані

47%

аудиторів ЄС зазнавали тиску
клієнта (FRC Survey 2022)

23%

аудиторських фірм мали
конфлікт при наданні
неаудиторських послуг

12 р.

середня тривалість контракту
без ротації — ключовий ризик
фамільярності

€2.4B

Wirecard: шахрайство, яке не
виявив ЕУ — найбільший
скандал ЄС XXI ст.

Кейс Wirecard AG (2020): загроза фамільярності та самоперевірки

ЕУ Deutschland був аудитором Wirecard понад 10 років. Фінтех-компанія показувала €1,9 млрд на рахунках, яких не існувало. ЕУ не перевіряв підтвердження банків безпосередньо та покладався на посередників. Підозри FT (2015–2019) ігнорувались. Наслідок: Wirecard збанкрутувала в 2020, ЕУ розслідується. Bundestag прийняв FISG (2021) — нові вимоги ротації та заборони консалтингу.

Заборонені неаудиторські послуги для клієнтів-РІЕ

Регламент ЄС № 537/2014 (РІЕ — підприємства суспільного інтересу): аудиторська фірма НЕ МОЖЕ надавати:

Послуга	Загроза	Статус
Підготовка фінансової звітності та бухгалтерського обліку	Самоперевірки	ЗАБОРОНЕНО
Розробка та впровадження ІТ-систем для формування звітності	Самоперевірки	ЗАБОРОНЕНО
Оцінка майна, що впливає на фінансову звітність	Самоперевірки	ЗАБОРОНЕНО
Юридичні послуги та представлення у судах	Захисту інтересів	ЗАБОРОНЕНО
Послуги з управлінського консалтингу (стратегія)	Власного інтересу	ОБМЕЖЕНО
Податкове планування та оптимізація	Власного інтересу	ОБМЕЖЕНО

Специфічні загрози для аудиторів в Україні

Концентрація власності

В Україні домінують фінансово-промислові групи. Аудитор однієї компанії групи може потрапити під вплив усієї структури.

Тиск правоохоронних органів

Тиск через кримінальні провадження проти аудиторів при видачі «незручних» висновків (відзначено у звітах IBA та USAID).

Малий ринок — велика залежність

Один клієнт може становити 40–60% доходу фірми. Це критична загроза власного інтересу, яка в ЄС регулюється порогом 15%.

Відсутність реальної ротації

До 2017 року обов'язкова ротація не була нормою. Фактично багато компаній мали одного аудитора 10–20+ років.

Co-funded by
the European Union

ПИТАННЯ 3

Запобіжники та механізми захисту незалежності

Від нормативних вимог до культури фірми: три рівні захисту

Три рівні запобіжників незалежності

01

Регуляторні запобіжники

Зовнішній рівень (держава та стандарти)

- › Обов'язкова ротація аудитора / партнера
- › Заборона певних неаудиторських послуг
- › Незалежний нагляд (ОАНР, PCAOB, FRC)
- › Обмеження гонорарів від одного клієнта ($\leq 15\%$ EU PIE)

02

Організаційні запобіжники

Рівень фірми та команди

- › Комітет з аудиту (незалежні директори)
- › Перевірка участі партнера (Engagement Quality Review)
- › Внутрішня система управління конфліктами
- › Навчання та атестація персоналу

03

Поведінкові запобіжники

Рівень аудитора-особистості

- › Скептицизм як фундаментальна установка
- › Розкриття конфліктів та самоусунення
- › Дотримання Кодексу IESBA у повсякденній роботі
- › Готовність видати кваліфікований / відмовний висновок

Комітет з аудиту та обов'язкова ротація: ключові запобіжники

Комітет з аудиту (Audit Committee)

- ✓ Не менше 1 незалежного фінансового експерта
- ✓ Призначення та моніторинг аудитора
- ✓ Розгляд плану аудиту та результатів
- ✓ Оцінка незалежності аудит. фірми щороку
- ✓ Контроль неаудиторських послуг
- ✓ Прямий доступ до аудитора без менеджменту

Правила ротації аудитора

EU PIE (Регламент 537/2014)

Мак 10 р. (+ 10 при тендері / + 14 при спільному аудиті)

Відповідальний партнер (ISA 220)

Мак 7 р. (5 для PIE в ЄС), потім 2 р. охолодження

Україна ЗУ «Про аудит»

Ротація партнера — обов'язкова для банків та PIE

Big 4 — внутрішня політика

Партнер-підписант не більше 5 р. для ключових клієнтів

Алгоритм оцінки та усунення загроз (IESBA §120)

1

Ідентифікуй загрозу

Чи існує обставина, що може вплинути на незалежність?

2

Оціни значущість

Якою є ймовірність і серйозність впливу? Чи помітить розумна третя особа?

3

Застосуй запобіжник

Чи існує захід, що усуває або знижує загрозу до прийнятного рівня?

4

Прийми рішення

Якщо запобіжник неефективний — відмов від завдання або відмовся від клієнта

Тест RITP: чи вважала б «розумна та поінформована третя особа» цю ситуацію прийнятною? Якщо ні — запобіжник або відмова є обов'язковими незалежно від власної впевненості аудитора.

Професійний скептицизм та перевірка якості завдання

Що таке проф. скептицизм?

«Установка, що передбачає критичну оцінку та увагу до ознак, які можуть вказувати на можливе викривлення» (МСА 200.13I).

- › Не приймати пояснення менеджменту без доказів
- › Виявляти суперечності у доказах
- › Документувати всі сумніви та їх вирішення
- › Консультуватися з командою при складних рішеннях
- › Готовність поставити під сумнів будь-яке твердження

Перевірка якості завдання (EQR)

Хто проводить?

Незалежний партнер фірми, не залучений до завдання (ISA 220.34)

Що перевіряє?

Судження команди з ключових питань, незалежність, висновок

Коли?

До підписання аудиторського висновку

Обов'язковість?

Обов'язково для PIE та завдань підвищеного ризику (ISQM 1)

Co-funded by
the European Union

ПИТАННЯ 4

Незалежність в умовах цифровізації та ESG-аудиту

AI, технологічні послуги та нефінансова звітність: нові виклики для незалежності

Цифровізація: нові загрози незалежності

AI-інструменти аудитора · Загроза самоперевірки

Якщо аудитор використовує власний AI-модуль для аналізу даних клієнта, а потім перевіряє ті самі дані — виникає конфлікт.

→ *IESBA (2023): оновлення Кодексу стосовно технологічних послуг*

Хмарні платформи та спільний доступ · Загроза власного інтересу

Аудиторська фірма, що продає SaaS клієнту та аудитує його, отримує фінансовий інтерес у його успіху.

→ *Вимагає повного розкриття та часто — відмови від аудиту*

Алгоритмічні підказки · Загроза фамільярності

Алгоритми Big Data можуть «навчитися» очікуванню клієнта та підбирати результати — автоматична фамільярність.

→ *IAASB обговорює нові вимоги до документування AI-assisted audit*

Блокчейн та криптоактиви · Загроза тиску

Аудитори крипто-компаній часто є першими, хто виявляє шахрайство. Тиск на збереження токенів-комісій.

→ *PCAOB та IESBA розробляють специфічні стандарти (2023–2024)*

ESG-аудит: незалежність у нефінансовій звітності

Директива CSRD (2022/2464/ЄС): починаючи з 2024/2025 рр. понад 50 000 компаній ЄС зобов'язані проходити незалежний аудит (assurance) ESG-звітності згідно зі стандартами ESRS.

Нові загрози

- › Консультування з ESG-стратегії + аудит ESG-результатів = самоперевірка
- › «Greenwashing» тиск: компанії хочуть позитивного висновку
- › Відсутність уніфікованих метрик (до ESRS) = суб'єктивізм

Нові вимоги

- › ISAE 3000 (revised) — стандарт для нефін. запевнень
- › CSRD вимагає limited assurance (2028: reasonable)
- › Акредитація провайдерів assurance в ЄС

Запобіжники

- › Заборона консалтингу з ESG при наданні assurance
- › Розкриття методології у звіті assurance
- › Спеціалізований персонал (не лише фінансові аудитори)

Co-funded by
the European Union

Перспективи: майбутнє незалежності аудитора

Continuous Auditing

Аудит у реальному часі через API — нові питання постійної залежності від інфраструктури клієнта

AI-асистований аудит

IAASB розробляє стандарти використання AI, IESBA — оновлення Кодексу щодо алгоритмічних рішень

Глобальний нагляд ОАНР

В Україні створено ОАНР (2018) — запорука незалежного зовнішнього нагляду за аудиторами

Double Materiality

ESRS вимагає аналізу впливу компанії на суспільство — нова компетентність і нові загрози

Shorter Rotation

Дискусія в ЄС щодо скорочення ротації до 5 років для PIE після скандалів

RegTech & SupTech

Технологічний нагляд ОАНР за незалежністю в реальному часі — нова реальність в ЄС до 2030

Незалежність аудитора — не статичний стандарт, а динамічна відповідь на загрози у постійно мінливому середовищі. Фундамент залишається незмінним: скептицизм, доброчесність, суспільна довіра.

Список літератури

Co-funded by
the European Union

НОРМАТИВНІ ДЖЕРЕЛА

1. IESBA Code of Ethics for Professional Accountants (2024 Ed.)
<https://www.ethicsboard.org/international-code-ethics-professional-accountants>
2. MCA 200 «Загальні цілі незалежного аудитора» (IAASB)
<https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-200>
3. MCA 220 (переглянутий) «Управління якістю аудиту» (2022)
<https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-220-revised>
4. ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» № 2258-VIII (2017)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>
5. Regulation (EU) No 537/2014 (European Parliament)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0537>
6. Directive 2014/56/EU (Audit Directive)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0056>
7. Директива CSRD 2022/2464/ЄС (нефін. звітність)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464>

НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. DeAngelo L.E. (1981) Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics* 3(3): 183–199.
[https://doi.org/10.1016/0165-4101\(81\)90002-1](https://doi.org/10.1016/0165-4101(81)90002-1)
2. Coffee J.C. (2004) What Caused Enron? A Capsule Social & Economic History. *Cornell Law Review* 89: 269.
https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/1748
3. Simnett R. et al. (2021) Extended External Reporting Assurance. *European Accounting Review* 30(5).
<https://doi.org/10.1080/09638180.2021.1910260>
4. Cao M., Chychyla R., Stewart T. (2021) Big Data Analytics in Financial Statement Audits. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*.
<https://doi.org/10.2308/AJPT-2021>
5. Редько О.Ю. (2021) Незалежність аудиту в Україні. *Вісник КНЕУ*, № 4.
<https://ir.kneu.edu.ua>
6. FRC (2022) Audit Quality Thematic Review: Independence.
<https://www.frc.org.uk/library/audit-assurance/audit-quality/thematic-reviews>
7. McCrum D. (2022) Money Men: A Hot Startup, A Billion Dollar Fraud. Penguin.
<https://www.penguin.co.uk/books/442569/money-men>

Co-funded by
the European Union

Дякую за увагу!

Заняття 11 · Незалежність аудиторів: правила, загрози та запобіжники

Питання для обговорення:

1. Які загрози найбільш актуальні для аудиторів в Україні?
2. Як цифровізація змінює природу загрози самоперевірки?
3. Чи достатні сучасні запобіжники для захисту довіри суспільства до аудиту?